

ETHIEK ALS DIVERTISSEMENT

Over de postdoctorale opleiding Ethiek in de Zorgsector – een persoonlijk verhaal

Door: drs. Hendrik Jan Nieuwenhuis*

Een trots boekje

Op mijn bureau ligt een boekje: de aankondiging van de postdoctorale opleiding Ethiek in de zorgsector 2009. Het is uitgegeven door de sectie Ethiek, Filosofie en Geschiedenis van de Geneeskunde van het UMC Nijmegen. Voorop staat: IQ; Scientific Institute for Quality of Healthcare. Dat is meer dan een trouvaille. Dat is een vondst.

Dit is alweer de 16de jaargang. De opleiding is inmiddels in de ware zin van dat woord een traditie geworden: iets om op te pakken en door te geven. Ze is bedoeld voor 'hoger opgeleide managers en professionals in de zorgsector', zo staat op pagina 1.

Er is een willekeurige keuze uit cursisten van de jaargang 2008 opgenomen en even bladeren levert dan ook een keur van beroepen op. Ik zie een huisarts, een wetenschappelijk onderzoeker, een klinisch geriater, een docent HBO-V, drie (!) geestelijk verzorgers, een beleidsadviseur. Gelet op de korte vignetten die van hen zijn opgenomen, zijn ze allemaal enthousiast over de opleiding.

De zaken die aan bod komen, zijn gegroepeerd naar thema: ethische vragen rond begin en einde van het leven, zorg en kwaliteit van leven bij chronische aandoeningen en ethische problemen in beleid en management van de gezondheidszorg. De volle bandbreedte van de zorg, dus. Alleen jammer dat de politieke invalshoek lijkt te ontbreken.

De docenten staan er ook in. Ik weersta de verleiding de namenlijst hier weer te geven. Maar voor één naam maak ik een uitzondering: die van Carla Bal. Ze heeft niet alleen twee doctoralexamens achter de rug, maar is ook al jaren de drijvende kracht van het geheel, zowel organisatorisch als inhoudelijk.

De bedoeling is 'een hoogwaardige postacademische beroepsopleiding' in stand te houden. Kennelijk lukt dat heel aardig. Want allerlei eerbiedwaardige instituten (zoals de KNMG, de NVV) voorzien haar van een stevige accreditatie: van de KNMG krijgt ze 40 punten en van de NVV zelfs 68. Hoeveel de VGVZ ervoor over heeft, weet ik niet.

Kortom: de opleiding kost een paar centen (€ 4995,00), maar dan heb je ook wat. Minimaal een heel kalenderjaar hard werken en fascinerende mensen en gedachtewerelden leren kennen. De toonzetting van een en ander is zelfbewust; het is een trots boekje geworden.

Beleving

In 2004 volgde ik de opleiding zelf, het hele kalenderjaar door. De groep was groot: ruim zestig mensen hadden zich ingeschreven. Iets te veel naar mijn smaak. De diversiteit in de groep was vergelijkbaar met wat ik uit het boekje voor 2009 aanhaalde. En dat was eigenlijk de eerste reden waarom ik het hele jaar door zo gefascineerd ben gebleven: die uiteenlopende mensen met hun uit-

eenlopende beroepen werkten zowel psychologisch als intellectueel uitgesproken stimulerend. Mutatus mutandis gold hetzelfde voor de docenten. Veel van hen kwamen uit het Nijmeegse circuit, een paar van elders (onder andere RUMaastricht, VUAmsterdam) en een van de modules werd van een inleiding voorzien door een genetica. Om de twee weken werden we in Nijmegen verwacht. Op de dinsdag, 's middags en 's avonds. En we moesten rekenen op een totale tijdsinvestering van rond de 500 uren. Per lesdag, inclusief voorbereiding en uitwerking, 13 uren. Geen kleinigheid naast weektaak, gezin en eventuele andere particuliere besognes.

Om te beginnen kregen we een stevige inleiding. Ethische theorieën, (video)demonstraties, in groepen ingedeeld oefeningen doen in verschillende benaderingen van de gepresenteerde casuïstiek onder leiding van docenten, en afrondende evaluatie. Afsluiting om ± 21:00 uur. De verwerkingsopdrachten hadden we intussen al gekregen. Zo zat de eerste dag ongeveer in elkaar; ik vermeld die op deze manier omdat die eerste dag tot op grote hoogte exemplarisch was voor het geheel. Een immens aanbod aan theorie, geconcretiseerd in praktijkoefeningen en uit te diepen in opdrachten, een voor elke collegedag.

De stof was verdeeld over drie modules, elk met hun eigen hoofddaccent en elk uitmondend in een eindopdracht. Die bleek ongeveer neer te komen op het schrijven van een essay. Dat werd, net als overigens de opdrachten na elke collegedag, van een beoordeling voorzien. Je kon dus ook een onvoldoende halen.

Terug in de collegebanken, dus. En daar ging, althans bij mij, een eigenaardig effect van uit: ik deed waarachtig mijn best om een goed cijfer te halen. Liefst natuurlijk beter dan dat van de mensen die links en rechts van me zaten. Zodat de juf mij een pluimpje zou geven.

Het totaal van de drie modules bepaalde het eindcijfer; het staat vermeld op mijn bul. Want ja, die bul hoorde er natuurlijk ook bij: een deftig papier waarmee ik kan bewijzen dat ik de opleiding echt heb gedaan.

Los van het geld kost de opleiding nog het een en ander. Met name veel tijd en energie. En, omdat er overdag ook door de werkgever iets wordt verwacht, veel 's avonds op de studeerkamer zitten. En aan het einde van het jaar vonden we dan ook allemaal dat het zo wel mooi geweest was.

Inhoud

Voorop gesteld: elke geestelijk verzorger weet wel iets van ethiek. Hij hoort dat althans, gelet op onze Beroepsstandaard, te weten: ethische advisering hoort bij ons vak. Minimaal komen we in ons werk dikwijls met morele dilemma's in aanraking, zoals bij beslissingen rond het levenseinde, bij vragen rond fixeren of niet, beslissingen over het gebruik van de isoleercel, of vragen rond reanimeren of niet.

Ik had in de loop van de jaren dan ook heus wel wat in de literatuur gegrasdruind en een paar keer een cursus gevolgd. Maar de opleiding bleek voor mij toch een onverwachte maar zinvolle oefening in nederigheid: ik wist nog niks, ik moest nog een hoop leren en nog veel meer opnieuw leren bedenken.

Veel meer dan ik op grond van mijn 16 jaar ervaring van toen had gedacht. Met ethiek en genetica had ik me amper ooit ècht bezig gehouden, om maar iets te noemen. Met verdelingsvragen op macroniveau al evenmin. Met argumentatietheorieën niet meer sinds de universiteit en de kennis van toen bleek veel te mager. Van de morele problemen in de wereld van de chronische zorg bleek ik amper iets af te weten en van die in de VG-zorg al evenmin. En de wijsgerige benadering van het begrip empathie – waarom had ik daar nou nooit

bij stil gestaan? En beseft hoeveel die kan opleveren?

De docent die ons daarover uitvoerig had onderhouden, had ook bedacht wat – althans voor mij – de mooiste verwerkingsopdracht van de hele opleiding was: een hermeneutisch onderzoek naar een fundamenteel thema uit de module, aan de hand van een fragment uit de wereldliteratuur. Bij voorkeur zelf uit te zoeken.

Fictie als wichelroede, dus. En met die roede kan men water uit de rots slaan.

Evaluatie

De opleiding had wel iets van de hoorn des overvloeds. Ik heb er, naast een doorwrocht boek over Medische Ethiek, drie boordevolle mappen met artikelen, oefeningen en verwijzingen aan overgehouden. Ook na de afronding van dat jaar heb ik daar nogal eens in gebladerd, want de praktijk van de zorg levert nogal wat stof tot ethisch nadenken op. En die mappen geven daar af en toe een steun in de rug bij.

Iets vergelijkbaars geldt voor de Medisch Ethische Commissie van het ziekenhuis waar ik werk. We doen daar aan oefening in moreel beraad, elke vergadering een casus, en zowel voor casuïstiek als beraad heb ik via de opleiding heel wat in voorraad. Die lang vergeten argumentatietheorieën hebben echt geholpen om niet al te hard van stapel te lopen als ik conclusies moest trekken. Van de grondige kennismaking met actuele discussies heb ik veel opgestoken en de waarde van veel klassieke discussies bleek nog steeds actueel.

Maar ook in negatieve zin gaat de vergelijking met de hoorn des overvloeds op. Wie hongerig is, heeft

daar iets aan, aan zo'n hoorn. Wie verzadigd is, wordt misselijk als hij erbij blijft hangen. De opleiding biedt namelijk zó veel, dat de indruk ontstaat dat ze dat doet uit angst juist te weinig te bieden. Het geheel krijgt daardoor iets onrustigs, als een druk verkeersplein in de avondspits. Als je houdt van auto's kijken, is zo'n verkeersplein een traktatie. Maar zelfs dan is een half uurtje wel genoeg. Dit is uit het leven gegrepen: mijn kleinzoon is gek op auto's kijken, maar zelfs hij wil na enige tijd liever een ijsje.

Ik dus ook, toen het jaar voorbij was.

In de praktijk is het belangrijkste dat ik eraan heb opgedaan een *houding*: moreel beraad vereist een zekere resignatie voor men te doortastend wordt, even loslaten van de drang om tot oplossingen te komen, omdat in morele vragen vaak niet op het eerste gezicht helder is wat de vraag precies is. Belangrijk is ook, dat ik heb geleerd in ethicus wat te spelen: ethiek als divertissement, dus. En die dikke, volle mappen leveren meestal wel een begin op van een zoektocht naar de gedachtewereld van mensen die ervoor hebben doorgeleerd. Niets is zo praktisch als een goede theorie.

En wat ook mooi is: ik mag mezelf nu ethicus noemen. Dat hebben ze ons ook nog verteld. Wat dat precies is, weet ik niet. Maar het staat wel deftig, vind ik.

* Drs. Hendrik Jan Nieuwenhuis is Hoofd van de Pastorale Dienst / geestelijk verzorger in Ziekenhuis Gelderse Vallei in Ede en redactiesecretaris van het TGV.